

Kerámiák archeometriai vizsgálata

Régészeti szempontok

T. Biró Katalin
MNM
tbk@ace.hu

Kerámia

- fogalma
- szerepe a régészeti anyagban
- vizsgálata régészeti módszerekkel
- kérdések

Kerámia

- fogalma
- szerepe a régészeti anyagban
- vizsgálata régészeti módszerekkel
- kérdések

Kerámia szavunk a görög *keramos* szóból származik, melynek jelentése fazekasagyag.

A kerámia alkotóelemei a természetben megtalálható kőzetek és ásványok: agyag, homok és egyéb adalékok, amelyeket összekeverve nedvesen, képlékeny állapotban formázunk és égetéssel tesszük hő- és vízállóvá.

A kerámia maga viszont nem található meg a természetben, ezért a legkorábbi, ember által létrehozott műterméknek, mesterséges anyagnak tekinthető.

Kerámia

- fogalma
- szerepe a régészeti anyagban
- vizsgálata régészeti módszerekkel
- kérdések

- A régészeti anyag mennyiségét tekintve legjelentősebb része

- Sokoldalúan vizsgálható

	helyesen írva	darab	tárgyszó
Cserép	Cserép	26288	cserép
Cserepek	Cserepek	7236	cserép
Táltöredék	Táltöredék	1649	táltöredék
Bögre	Bögre	1530	bögre
Edénytöredék	Edénytöredék	1425	edénytöredék
Oldaltöredék	Oldaltöredék	1214	oldaltöredék
Tál	Tál	1205	tál
Balta	Balta	1098	balta
Urna	Urna	989	urna
Edény töredéke	Edénytöredék	981	edénytöredék
Fazéktöredék	Fazéktöredék	902	fazéktöredék
Penge	Penge	724	szerszám
Edény	Edény	664	edény
Peremtöredék	Peremtöredék	645	peremtöredék
Csésze	Csésze	582	csésze
Karperec	Karperec	580	karperec
Táltöredékek	Táltöredékek	514	táltöredék
Urnatöredék	Urnatöredék	468	urnatöredék
Bögretöredék	Bögretöredék	456	bögre
Fazéktöredékek	Fazéktöredékek	449	fazéktöredék
Tál töredéke	Táltöredék	448	táltöredék
Szilánk	Szilánk	446	félkész termék
Csésze töredéke	Csészetöredék	438	csésze
Füles bögre	Füles bögre	438	bögre

Legkorábbi ismert kerámia:

**Dolni Vestonice,
Vénusz**

Kb. 10 cm magas,
földbe vájt (méhkas
alakú) kemencében
kiégetett

Felső paleolit, kb. 27
ezer éves

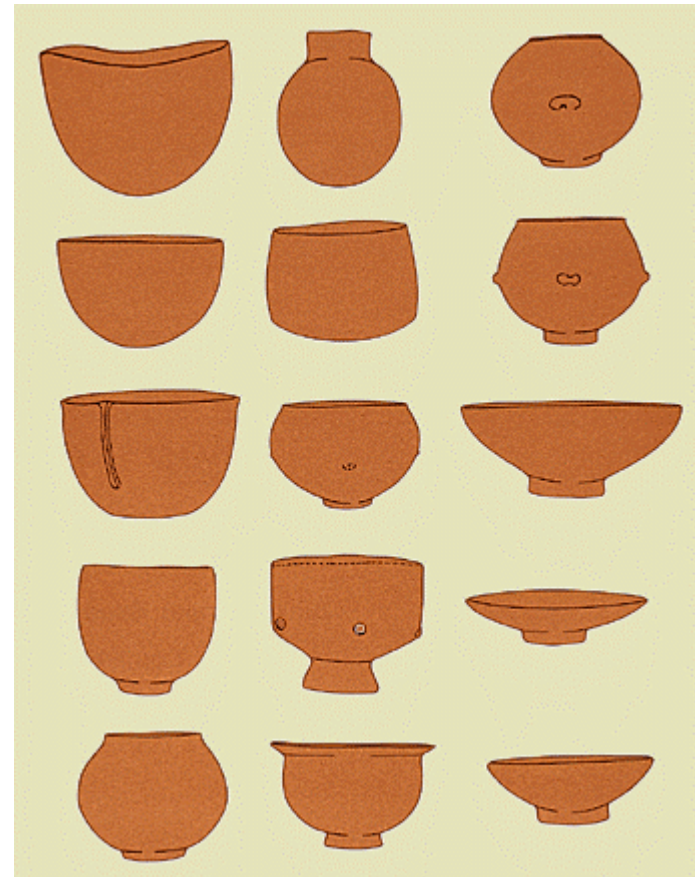

Legkorábbi ismert kerámia edények:

Japán, i.e. 10 500, Jomon
kultúra

Európában:

Közel-Kelet, Balkán
félsziget felől terjed el a
kerámia és fazekasság
ismerete

Hol jelenik meg az ember környezetében a kerámia?

Kerámia

- fogalma
- szerepe a régészeti anyagban
- vizsgálata régészeti módszerekkel
- kérdések

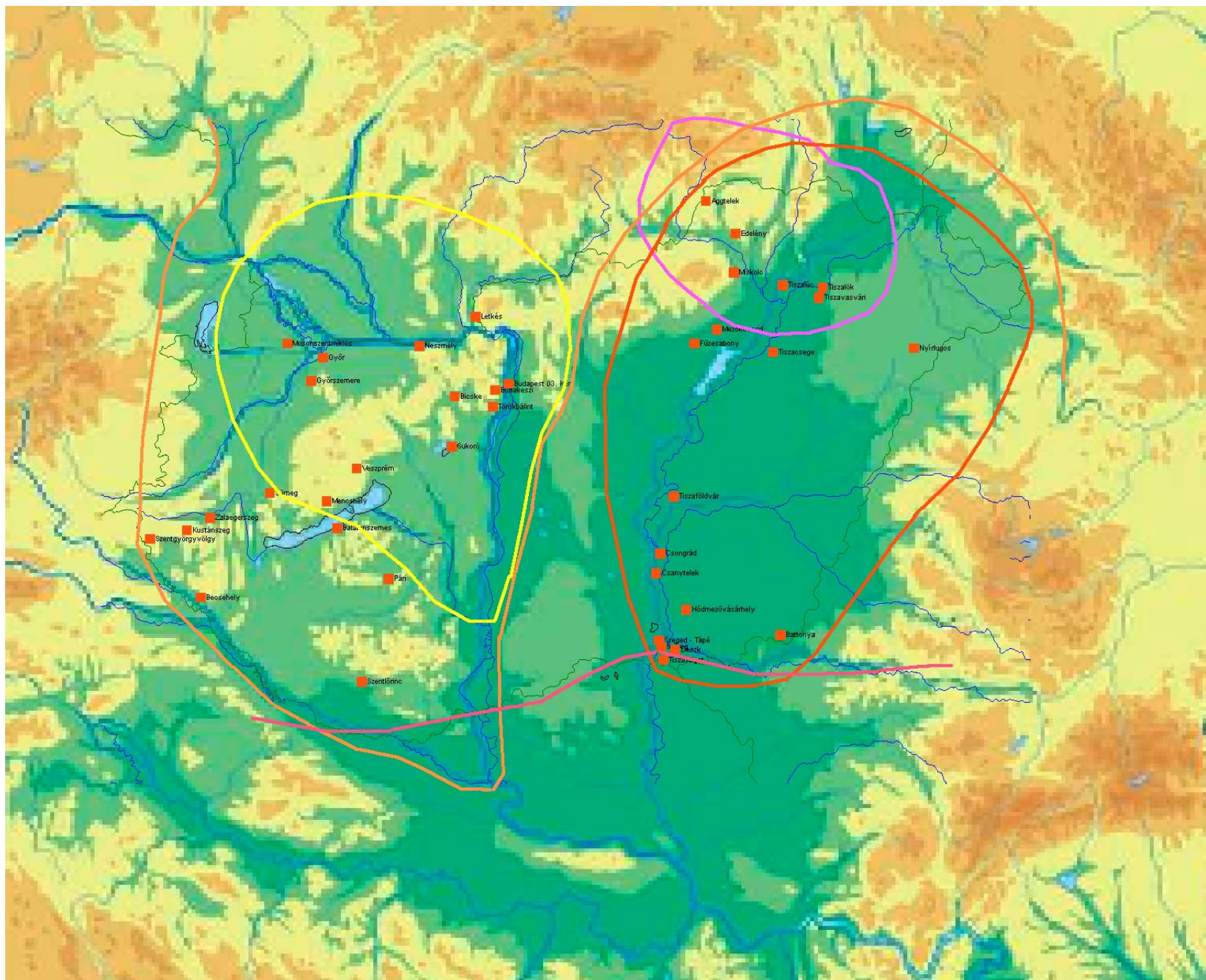
Tipológia - Kronológia, területi csoportok

Készítéstechnológia

Díszítés

Funkció

Kereskedelem

Tipológia - Kronológia, területi csoportok

Készítéstechnológia

Díszítés

Funkció

Kereskedelem

Formázás:

- hurkatechnika

- 'lapszabászat'

- kézi

- lassú korong

- gyors korong

Tipológia - Kronológia, területi csoportok

Készítéstechnológia

Díszítés

Funkció

Kereskedelem

- **tárolás**

- **főzés**

- **teríték**

- **szállítás**

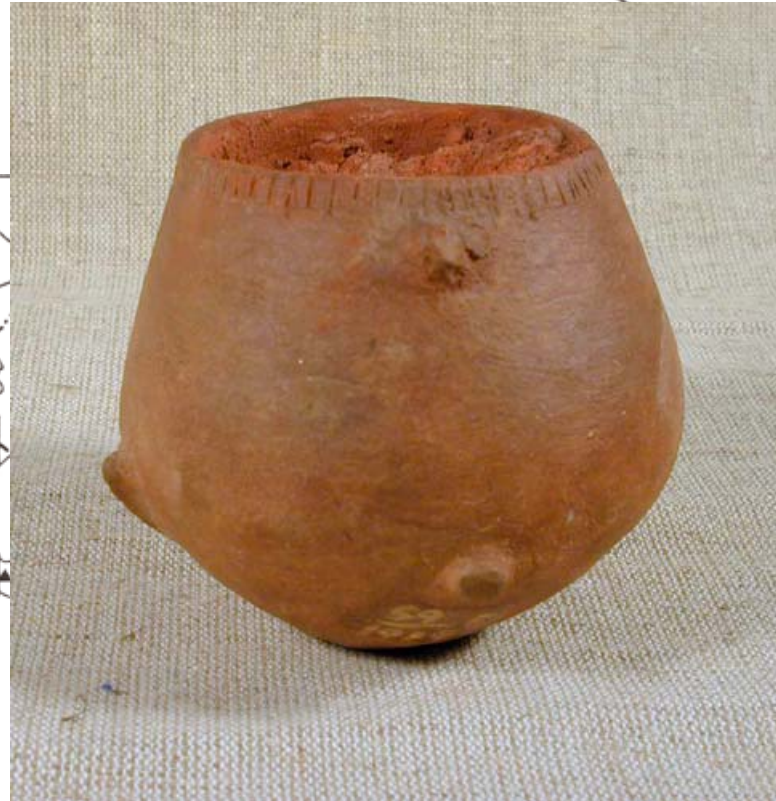
- **‘dísz tárgyak’**

Tipológia - Kronológia, területi csoportok

Készítéstechnológia

Díszítés

Funkció

Kerámia

- fogalma
- szerepe a régészeti anyagban
- vizsgálata régészeti módszerekkel
- kérdések

?

- régészeti módszerekkel megállapított különbségek objektív, anyagi tartalma
- helyi-távoli (távolabbi) nyersanyag
- készítéstechnológia: receptek, eljárások, égetési hőmérséklet
- hitelesség vizsgálat
- egyéb kinyerhető információ: szerves (étel) maradványok, növényi maradványok, ujjnyomok
-

Irodalom

- Hereditas-sorozat (Kalicz, Kovács, Vékony, Szabó, Dienes, Bóna)
- Visy et al. szerk., Magyar Régészet az Ezredfordulón

További, archeometriai
módszerekkel vizsgálható régészeti
leletek

Fémek

Öntőformák

Salak

Üveg

Festék

Drágakövek

Márvány

Biológiai anyagok

és még sokan, mások...

Fémek

Előny : többször felhasználható, alakítható
Társadalmi jelentőség: presztizs, értékmérő

Technológia: először terméselemek - kalapálás,
hevítés

Először: ékszerek, rézgyöngyök Deh Luran (Irán)
IX ée. Kr.előtt

Ingot - (réz) értékmérő, félkésztermék (Kréta)

Korai rézművesek egyiptomi freskón

Magyarországon legkorábbi fémleletek (réz):
Almásneszmély, zselizi kultúra (középső neolitikum vége)
Tiszai, Lengyeli kultúra: több helyen is ismert rézleletek,
főként ékszer (gyöngy, tű, gyűrű), pl. Zengővárkony,
Aszód, Herpály

Lapított végű réz tű
(Tiszapolgár-Basatanya)

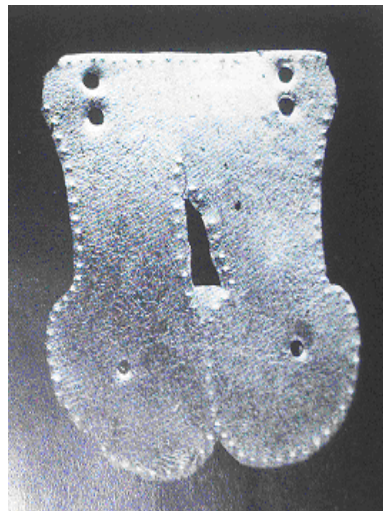

Nyersanyagforrások: korai rézbányák Európában
pl. Rudna Glava (Szerbia), Aibunar (Bulgária): VI. ée.
Kr. előtt

Arany: elsősorban mosott arany

Ezüst: viszonylag későn és kevés - Magyarországon
rézkor végén (Tiszaluc)

Korai öntőformák: pl. Tiszaluc, Mekenye (Zala m)

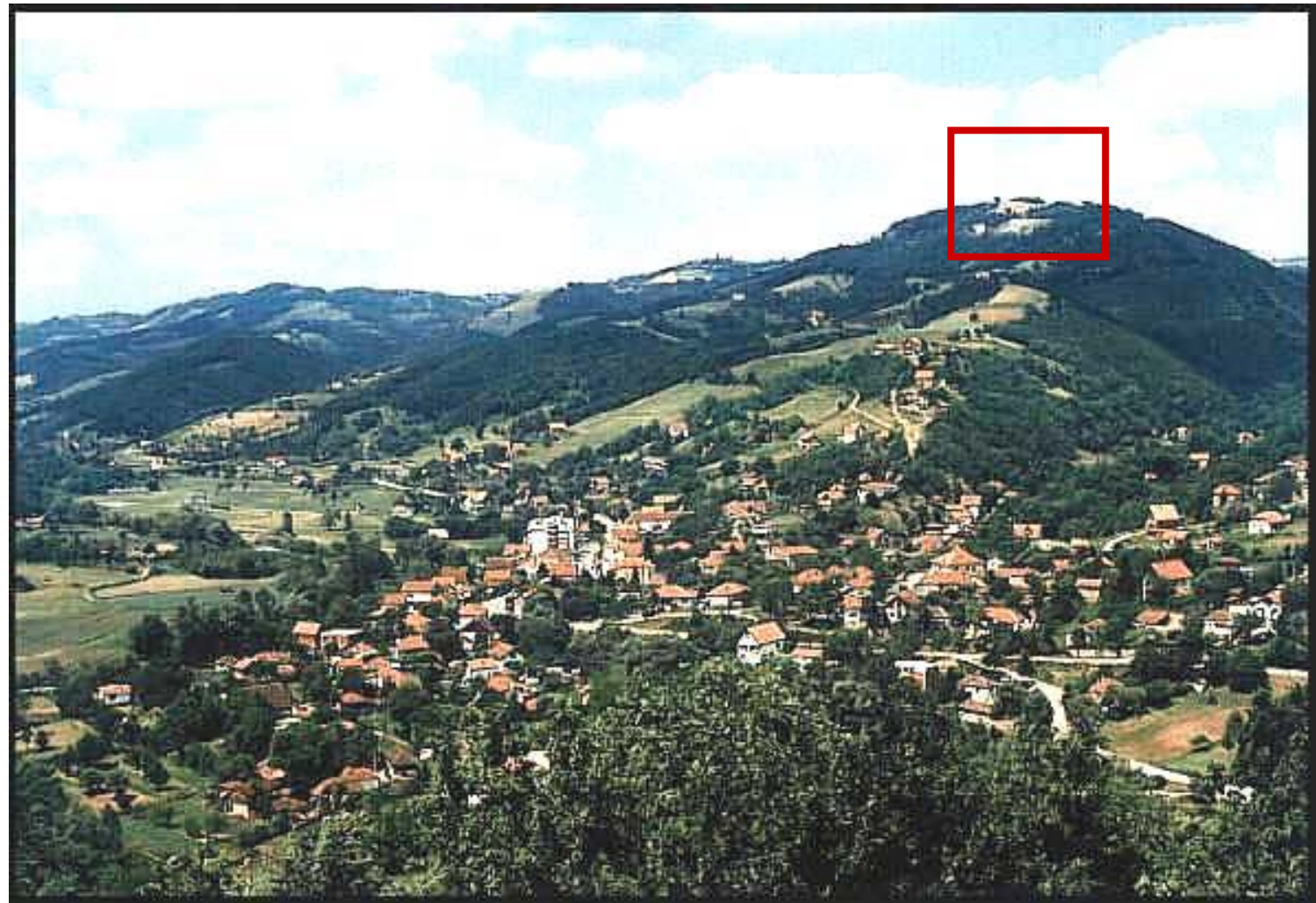

Korai öntőforma
(Tiszaluc)

Rudna Glava (Szerbia)

http://www.muzej-mpek.org.yu/e_rglava.htm

Rudna Glava (Szerbia)

s platforms on

Rézkor: önálló rézkor Európában - ott, ahol az *eszközök* készülnek ötvözetlen rézből - balta, lapos véső, csákány: jellegzetes rézkori formák
pl. Kárpát-medence, Spanyolország, Írország
Magyarországi önálló rézkor felismerése:
Pulszky Ferenc, (1883), A rézkor Magyarországon

Fémeszközök az őskorban: korhatározó szerep,
tipológiai rendszerek

pl. Reinecke-féle klasszikus tipológia Közép-
Európára

Bronzok: első ötvözetek (arzén, ón, antimon)

Érd

Magyarországon: Mozsolics Amália munkássága,
alapmonográfiák:

Bronzefunde des Karpatenbeckens
(Depotfundhorizonte von Hajdúsámson
und Kosziderpadlás) Budapest, 1967

Mozsolics, A.: Bronze- und Goldfunde
des Karpatenbeckens. Depotfund-
horizonte von Forró und Ópályi,
Budapest. 1973

Mozsolics, Bronzefunde aus Ungarn.
Depotfundhorizonte von Aranyos, Kurd
und Gyermely, Budapest 1985

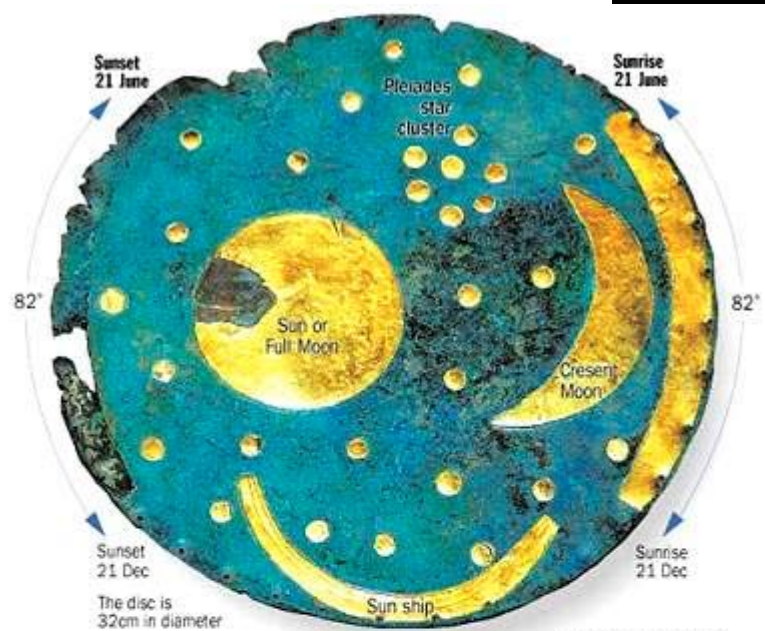
Eredet meghatározás: korai fémek esetében
reményteli

Junghans-Sangmeister OES 1960-as évek,
európai méretű projekt

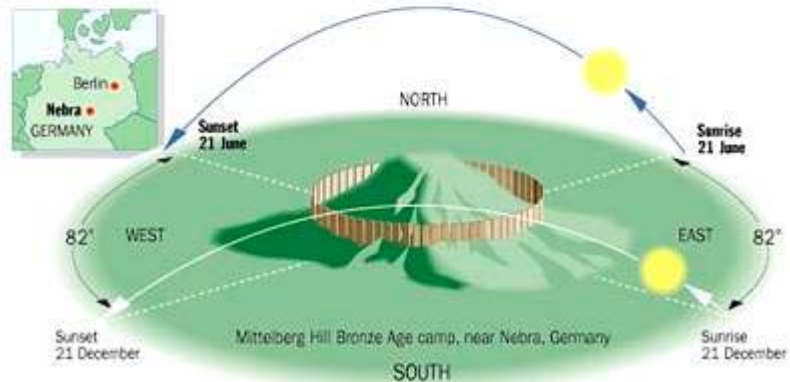
Újrafelhasználás - raktárleletek bizonyítják
lehet kincs és/vagy nyersanyag

Nebrai lelet

NEBRA DISK

Természetes ötvözetek (pl. arzén-bronz),
korabronzkor

Tudatos ötvözetek: javabronzkor (minőség
szabályozás)

Bronz: réz + ón, antimon, arzén

Sárgaréz: réz + zink (csak késői
alkalmazás, főként dekoratív)

Bronzkori/koravaskori fémvizsgálatok: Szabó
Géza

Ólom: Római kor
(vízvezeték,
fogadalmi tábla stb)

Vasolvasztás: 1000° feletti hőmérséklet

Vas: legkorábban Kisászsiában (XII. sz. i.e.,
Anatólia)

Magyarországon: kelták (i.e. V. sz-tól)

Ércek feldolgozása, kohók

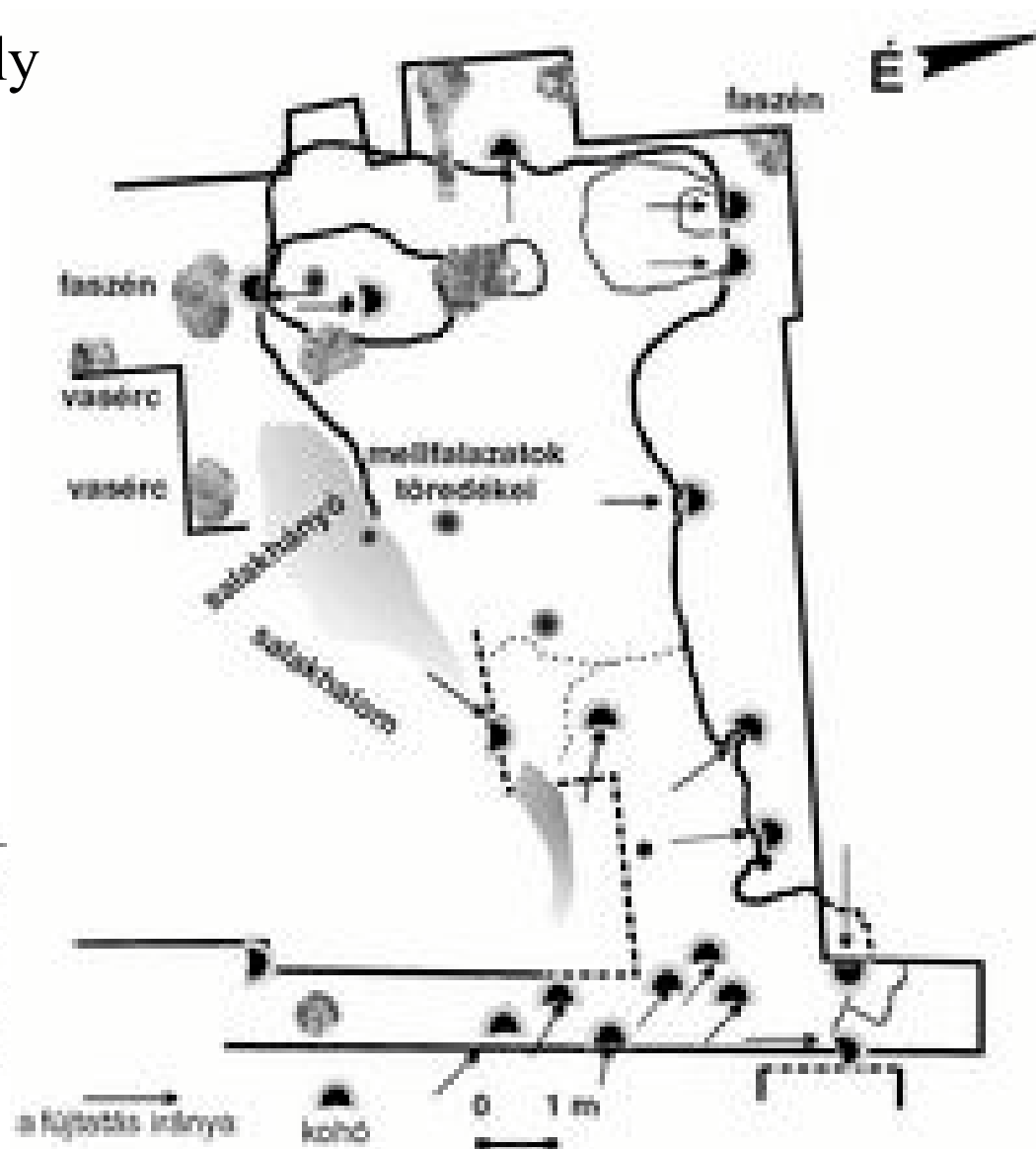
Gyepvasérc, vaskohók:

Gömöri János foglalkozik velük
(népvándorláskor)

Korai vasleletek: Czajlik Z.

Somogyfajsz, bemutatóhely

Somogyfajsz, bemutatóhely

Somogyfajsz, bemutatóhely

Fémvizsgálatok a történelmi korokban:

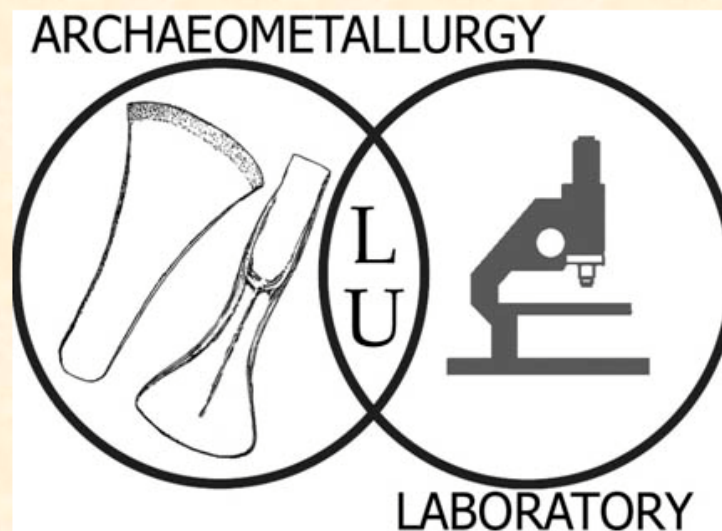
pl. numizmatika - pénzek nemesfém tartalma,
pénzláb, hamisítás, infláció (Bakos M., Gegus E.
Adott tárgycsoportok vizsgálata pl Kasztovszky-
Vaday, fibulák (PGAA): összetétel korra
jellemzően változ(hat)

Avarkori fémek vizsgálata: Költő L.

Vizsgálati módszerek:

- ércmikroszkópia
- pásztázó elektronmikroszkópia/mikropróba
- geokémiai vizsgálatok
 - főalkotók pl. bronz típusa
 - aranytárgyak finomsága
- izotópvizsgálatok
 - ólom izotópok (proveniencia)

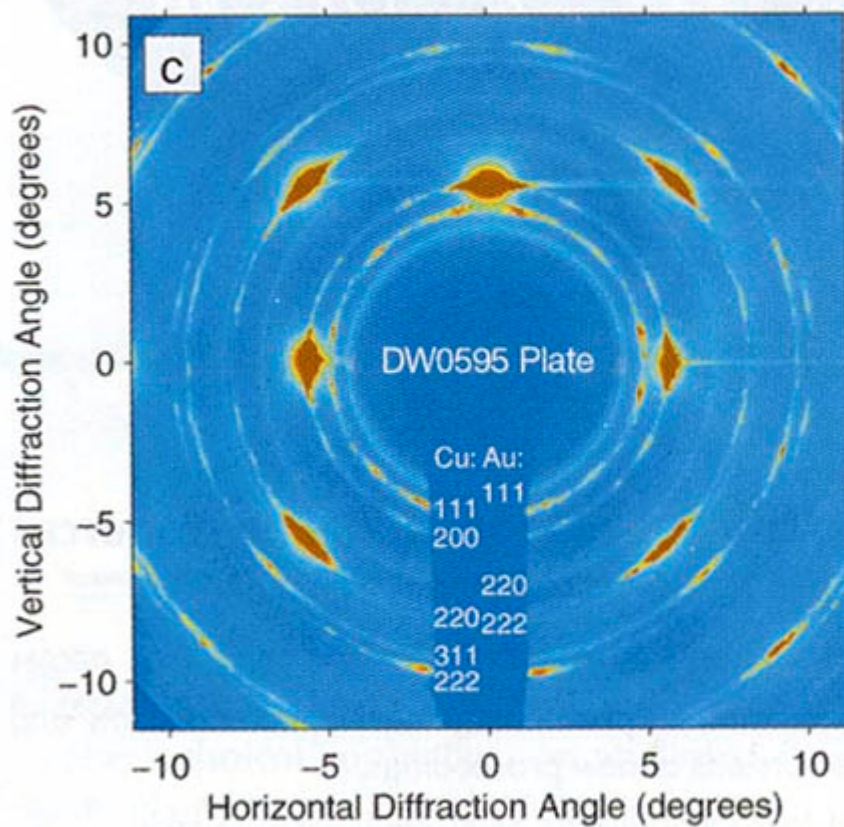
Laboratory for Artifact Analysis, and Academic Research Program in Archaeometallurgy

- [Archaeometallurgy at Lehigh](#)
- [Staff and Recent Publication](#)
- [Location and Contacts](#)
- [N.E.A.R. -- Group: Initial Meeting](#)
- [Pre-Columbian Artifact Analysis](#)

you are visitor # **4315** since June 3rd 2002

Unsigned Spanish European Astrolabe circa 1500 AD being studied by synchrotron X-radiation

Sample diffraction pattern from synchrotron X-radiation illustrating a rolled deformation history

Biológiai anyagok vizsgálata az archeometriában

"Low-tech" (szaktudás!)

"High-tech" (DNS, DNA, aminosav, zsírsav meghatározások)

Köztes terület (egyszerűbb szerves kémiai analitikai technikák: mikromaradványok mikroszkópos azonosítása, IRS, kromatográfia,

Forrásérték: Mintavétel, begyűjtés - iszapolás
? megőrzés

Biológiai anyagok vizsgálata az archeometriában

Értelmezés: közvetlen, közvetett információk

- ember
- flóra
- fauna

=====

kor (abszolút, életkor) határozás

(ős)környezet

életmód

táplálkozás

tevékenységi területek

gazdálkodás

migráció

rokonsági viszonyok

"kis színes", pl. rágógumi